

ATL TEMA

Exklusivt
för ATLs
prenumeranter

#Massamarknaden

Tidningsdöd, massaved och framtiden

Vid SCAs bruk i Ortviken sker
inte längre någon tryckpappers-
produktion.

Foto: Bergslagsbild

Varsågod – en utgåva exklusivt för ATLs prenumeranter

Det senaste decenniet har den nordiska massa- och pappersmarknaden genomgått stora förändringar. Pandemin har skyndat på nedläggningarna av pappersmaskiner. ATLs **Birgitta Sennerdal** summerar vad som hänt och spanar in framtidens produkter.

Ansvarig utgivare: Annika R Hermanrud
annika.r.hermanrud@lrfmedia.se
Artikeln i den här specialutgåvan har tidigare publicerats i ATL och på www.atl.nu 2022.

Pandemin snabbade på utvecklingen

Det var inte ovanligt med 32 godsvagnar på raken och på de allra flesta stod det "Hylte". Vagnarna var fulla av balar med tidningspapper och fraktades med tåg från pappersbruket i Hylte i Hallands inland till kusten för vidare transport med båt ner till Europa.

Den som körde i de små samhällena genom vilka tågen passerade stoppades ofta av nedfälda bommar. Det blev till att sitta och vänta i bilen och räkna godsvagnar.

Numera går det mycket snabbare att åka igenom de här samhällena. Tågen är få och korta.

Av fyra pappersmaskiner i Hylte är det numera bara en kvar. De andra är nedlagda. Nyligen meddelade Stora Enso också att kvarvarande papperstillverkning i Hylte ska säljas. I samma veva passar Stora Enso även på att sälja Nymölla i Skåne samt pappersbruk i Finland och Tyskland.

Papper uppges inte vara ett "strategiskt tillväxtområde för koncernen". Med andra ord betyder det att grafiskt papper som används i tidningar, till reklam och i böcker inte är framtiden.

Stora Ensos besked är bara ett i raden de senaste åren om nedläggningar eller försäljningar som rör grafiskt papper. Faktum är att de varit så många att det är svårt att hålla reda på alla.

För den nordiska massa- och pappersindustrin var tidningspapper en viktig och lönsam produkt fram till tidigt 2000-tal. Nu kämpar företagen med att sälja av, ställa om och satsa nytt.

De klassiska pappersbruken som trots allt är kvar i Sverige

är lätta att räkna. Förutom Stora Ensos, som är ute till försäljning, har Holmen två bruk som producerar bokpapper, tidningspapper och tidskriftspapper. Dessa finns i Braviken i Östergötland och i Hallstavik i Uppland.

Gick från 19 fabriker till 5

Ett företag som speglar de senaste årens utveckling extra väl är Norske Skog. Från början ägdes det av norska skogsägare men med tiden bjöds externa aktieägare in. Under 1990-talet lades allt fokus på tidnings- och magasinspapper och företaget växte globalt.

2005 hade Norske Skog 19 fabriker i 13 länder.

Numera har Norske Skog fem pappersbruk, av vilka två i Norge. Det ena av bruken i Norge är landets enda producent av tidningspapper.

För tio år sedan stängde Norske Skog sitt pappersbruk Follum i Hønefoss, några mil nordväst om Oslo. Skogsägarföreningen Viken Skog köpte anläggningen och har sedan dess letat efter en ny passande verksamhet.

Nu – äntligen – tror sig Viken Skog ha hittat en framtid för Follum. Ett gemensamt bolag har bildats med Billerud Korsnäs för att utforska möjligheterna för en ny massa-produktion.

– Vi behöver avsättning för vår massaved, konstaterar Tor Henrik Kristiansen, VD för Viken Skog.

När pandemin slog till 2020 accelererade den redan negativa utvecklingen för tidningspapper. I Norden är det vanligt att prenumerera på sin morgontidning och få den levererad hem. På kontinenten köps dagstidningarna ofta

som lösnummer. När människor inte ens fick gå ut under pandemin kunde de inte heller köpa några tidningar.

Pandemin påskyndade Stora Ensos beslut att stänga Kvarnsveden i Dalarna och Veitsiluoto i Finland. UPM lade ned bruket med tre pappersmaskiner i Kaipola i Finland och SCA beslutade att stoppa sina pappersmaskiner i Ortviken i Medelpad. SCA upphörde därmed med all sin tryckpappersproduktion.

I Norge stängde Norske Skog en av tre pappersmaskiner vid Saugbrugs i Halden. Det skyndade på behovet att få i gång någon annan produktion i Norge som har massaved som råvara. Sågverk finns det hyfsat gott om i landet, värre är det med massaindustri.

– Det är viktigt med en egen industri för skogsbrukets anseende i Norge. Vi ska inte bara vara råvaruleverantörer utan bidra till värdeskapande och det gröna skiftet, säger Tor Henrik Kristiansen.

I början, strax efter Norske Skogs stängning av Follum, pratades det mycket om att Viken Skog köpte anläggningen för att se till att det skulle bli en ny sorts skogsindustri på platsen. Massa var mossigt. Nu var det nya tider och då var det häftiga hightechprodukter som gällde. Gärna sådana som tillverkades av alla de beståndsdelar av trädet som man måste vara kemiingenjör för att veta namnet på.

Det alla förstod var dock budskapet om att allt som kan göras av olja också kan göras av trä. Evangeliet från skogsindustrin har gått raka vägen in i alla skogsägarhjärtan men så är det ju också lockande att skogen kan frälsa samhället från fossil råvara.

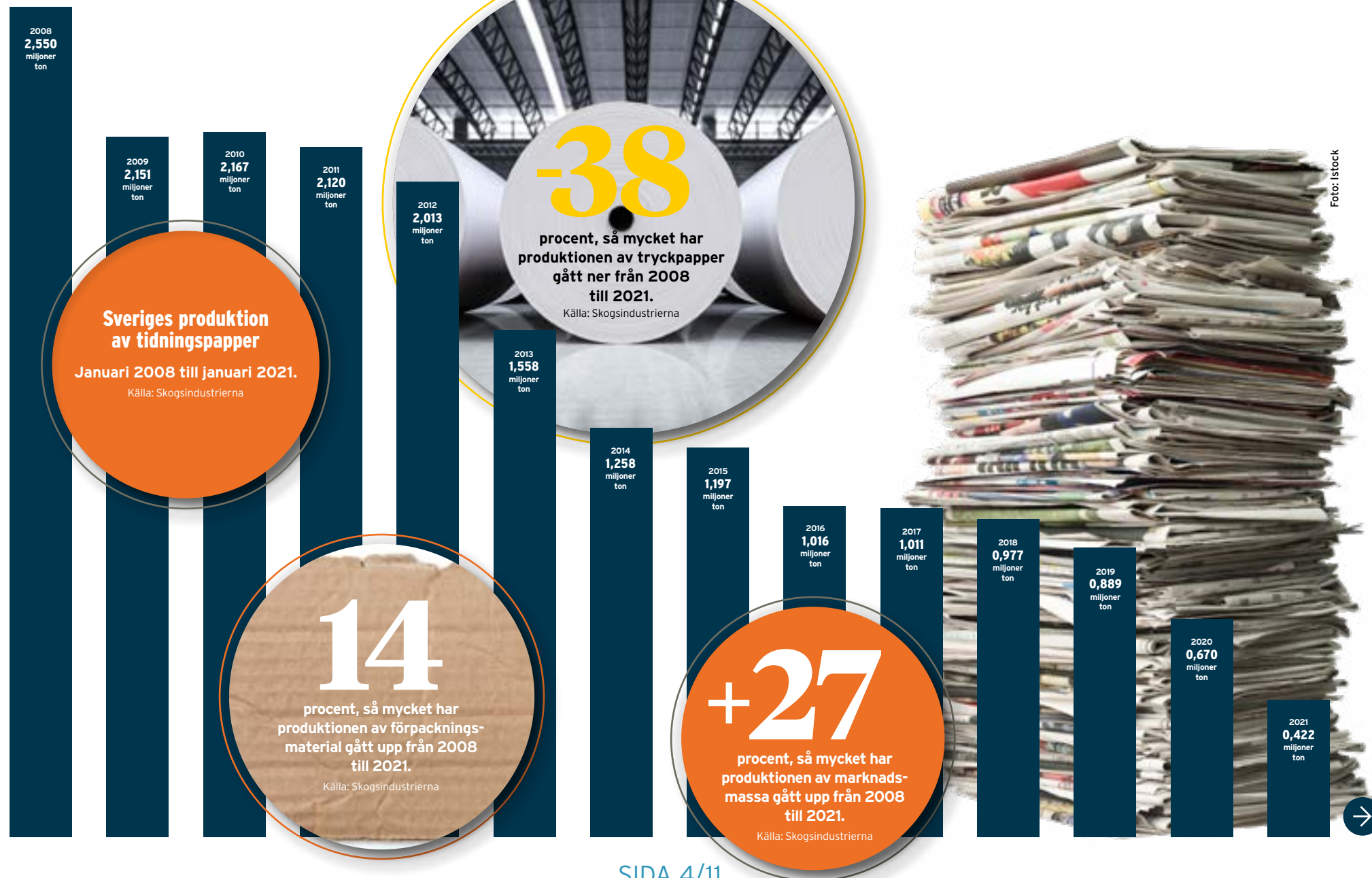

Foto: Istock

Vid en närmare titt på skogsindustrins utveckling är det dock fortfarande en försvinnande liten del som är nya produkter. Det går inte ens att hitta samlad statistik för dem.

Om planerna tillsammans med Billerud Korsnäs går i lås – vilket de över 9 000 norska skogsägarna som är delägare i Viken Skog förstås hoppas – blir det inte något mer spektakulärt än pappersmassa som tillverkas i framtiden i Hønefoss. Förstudien ska även utreda möjligheterna för att producera biogas och dessutom ska man se över lösningar för kolavskiljning. Men massan är huvudsaken – massa som ska bli förpackningar vid något av Billerud Korsnäs bruk i Sverige.

– Mjölkkartonger ser kanske inte så fancy ut men det är relativt avancerade produkter, säger Tor Henrik Kristiansen.

Han förklarar att det inte varit helt lätt att få till ett större projekt på egen hand. Det behövs ett bolag med pengar och marknadskunskap för att kunna bygga något nytt. Förstudien beräknas vara klar under det första halvåret i år och om det blir grönt ljus för satsningen beräknas den kosta cirka 1 miljard kronor. Med stor sannolikhet blir det Billerud Korsnäs som går in med mest pengar och som därmed kommer att äga den största andelen i den nya massafabriken.

Men oavsett ägarandel blir satsningen bra för Viken Skog eftersom den säkrar avsättningen från skogen. Tor Henrik Kristiansen säger att om fabriken byggs blir den ett viktigt bidrag till att Norge kan nå målsättningen om att öka aktiviteten i skogsbruket och nå ambitionen om en årlig avverkning om 15 miljoner kubikmeter rundvirke.

– Det blir win-win, säger han.

Kan inte ersätta oljan överallt

Han tycker också att det på senare år blivit allt tydligare att skogen inte kan ersätta oljan överallt men att den kan vara ett viktigt bidrag till det Norge ska leva av efter oljan.

Lite oräddvist är det kanske att påstå att det inte kommer några nya produkter från skogsindustrin. Det finns tallolja som blandas in i diesel och Södra och Domsjö Fabriker producerar en massa vars slutprodukt är textilier. Men alla

Foto: Istock

Mjölkkartonger ser kanske inte så fancy ut men det är relativt avancerade produkter.

Tor Henrik Kristiansen,
VD Viken Skog

de där andra specialprodukterna som ska vara reklampelare för skogsägare som vill bruka sin skog – och inte göra reservat av den – de finns ännu inte i någon större skala.

Frågan är nog också om det någonsin kommer att handla om någon storskalig, ny produktion av mer spektakulära produkter. Ofta handlar det om att ta hand om restflöden i redan befintlig verksamhet. Helt frikopplad produktion kräver stora investeringar som dessutom hittills tyckts vara osäkra.

Alla i branschen som ATL har pratat med är också eniga om att forskning och utveckling kring nya produkter tar lång tid, längre än man kan tro.

Ett exempel är ligninet. En trästock består till 30 procent av lignin som i dag till stor del bränns upp på bruken. Det är dock tekniskt möjligt att skilja ut lignin och i stället använda det till högkvalitetsprodukter som batterier och kolfiber.

Pappersmassa för avsalu dominerar

En som följt skogsindustrins utveckling under lång tid är Bengt "Nippe" Hylander, som tidigare bland annat har varit forsknings- och utvecklingschef på Assi Domän som var en statsägd skogsindustrigrupp. Han påpekar att skogsindustrin pratat om lignin i tio år men att det kommer att ta ytterligare 10–20 år innan det står för en betydande andel av industrins produktion – eller åtminstone en viktig andel av det som företagen tjänar pengar på.

Stora Enso ser lignin som en viktig produkt och har gjort flera investeringar för att satsa på utveckling och tillverkning. Bland annat satsas 14 miljoner euro, motsvarande drygt 140 miljoner kronor, i en granulerings- och förpackningsanläggning för lignin vid Sunila Bruk i Finland. Fabriken ska stå klar i år.

Men det har varit mer snack än verkstad på många håll, enligt Nippe Hylander.

– När Metsä byggde Nordens då största massabruk i Äänekoski för fem år sedan pratade man ambitiöst om alla nya kemikalier och andra biprodukter. Det har blivit

mycket lite av detta. Det är pappersmassa för avsalu som är den helt dominerande produkten, säger han.

Produktionen av marknadsmassa har ökat i Norden de senaste åren, i Sverige handlar det om en ökning med 17 procent mellan 2005 och 2021.

I Finland bygger Metsä Fibre ytterligare en ny massafabrik, den här gången nära den svenska gränsen i Kemi. Liksom den i Äänekoski kallas den bioproduktfabrik och investeringskostnaden är 1,6 miljarder euro, det vill säga motsvarande drygt 16 miljarder svenska kronor. Det är den största investeringen inom skogsindustrin i Finland någonsin och fabriken ska stå klar i slutet av 2023.

Det nya bruket i Kemi kommer att förbruka nästan dubbelt så mycket massaved som den befintliga anläggningen – upp emot 7,6 miljoner kubikmeter – och Metsä Fibre uppskattar att en miljon kubikmeter råvara årligen måste hämtas från Sverige.

Även i Sverige byggs massacapaciteten ut när SCA bygger en ny anläggning i Ortviken för kemiskt förbehandlad termomekanisk massa, CTMP. Den ska stå klar i början av nästa år och då stängs nuvarande produktion av CTMP vid Östrandss massafabrik. Produktionen utökas från dagens 90 000 ton till 300 000 ton.

Pappersmassa har lägre förädlingsgrad än papper och det finns en risk med denna tillbakagång i värdeskapande.

– Just nu tjänar man pengar på pappersmassa men långsiktigt har vi i Norden ingen konkurrenskraft mot snabbväxande eukalyptus på södra halvklotet. Till stor del är dessa pappersmassor utbytbara, säger Nippe Hylander.

Produktionen av förpackningsmaterial har ökat

En produkt som dock kräver den långfibriga, nordiska pappersmassan gjord av barrträd är det slitstarka papperet i de kartonger som används för att paketera varor som vi köper via e-handel.

Produktionen av förpackningsmaterial har också ökat de senaste åren i Sverige, med 9 procent från 2005 till 2021. Men även här höjer Nippe Hylander ett varningens finger:

Foto: Privat

Det finns en risk att alla springer på samma boll, att det blir överproduktion och att det blir för mycket av enkla lågförädlade produkter.

Bengt "Nippe" Hylander

– Det finns en risk att alla springer på samma boll, att det blir överproduktion och att det blir för mycket av enkla lågförädlade produkter, säger han.

I Stora Ensos bruk i Fors och i Holmens bruk i Iggesund tillverkas kartong för tjugigåriga produkter, som dyra parfym och fina viner. Den typen av tillverkning vill Nippe Hylander se fler av i Sverige.

Att skogsindustrin håller på att förändras har betydelse för skogsägarna eftersom det är de som levererar råvaran.

De första fem åren av 2000-talet behövde massa- och pappersindustrin i genomsnitt drygt 45 miljoner kubikmeter skogsråvara. Mellan 2016 och 2020 behövdes i genomsnitt drygt 47 miljoner kubikmeter. Det är visserligen en ökning men de senaste årens nedläggningar är alltså inte med i statistiken.

Produktionen av tidningspapper har minskat från 2,6 miljoner ton årligen 2005 till knappt en halv miljon i fjol. Vid flera av de kvarvarande pappersbruken är produktionen mer specialinriktad och behöver inte lika mycket trädråvara.

Arctic Paper har två bruk för lyxigare papper till böcker, tidskrifter och annonsmaterial. Dessa finns i Grycksbo i Dalarna och i Munkedal i Bohuslän. De andra pappersföretagen tillverkar specialpapper av olika slag. En del är sådant som många av oss kommer i kontakt med, som exempelvis bakplåtpapper och post-it-lappar. Men mycket av papperet ser vi aldrig, såsom pappersfilter som behövs vid tillverkning av andra produkter.

Det säger sig självt att dessa produkter aldrig kommer upp till de enorma volymer som mediehusen kräver under papperstidningarnas storhetstid.

Förvånas inte över utvecklingen

En som inte förvånas över utvecklingen är Robert Lundmark i Luleå som är professor i nationalekonomi.

– Ingenting är stabilt. Det sker kontinuerliga strukturomvandlingar inom alla branscher, säger han.

Robert Lundmark tror att de flesta bolag klarar struktur-

omvandlingen och han tonar ner de nationella effekterna av förändringarna inom skogsindustrin. Han påpekar dock att nedläggningar, omställningar av produktion och eventuella satsningar på nya produkter påverkar den lokala ekonomin.

– Skogsägare nära bruk påverkas, säger Robert Lundmark.

Drygt 50 000 av Sveriges 310 000 skogsägare är medlemmar i Södra och därmed också delägare i en stor massaindustri. Som en stor industrispelare kan Södra påverka skogsägarnas avsättningsmöjligheter för massaved. I början av 2014 fattades också beslutet om att nästan fördubbla produktionen av pappersmassa vid Värö Bruk i Halland.

– Då hade ju Stora Enso bland annat minskat produktionen i Hylte och vi såg framför oss ett kraftigt massavedsöverskott i Götaland, säger Paul Christensson som är vice ordförande för Södra och ordförande för LRF Skog.

Han säger att det, ur ett skogsägarperspektiv, är extremt viktigt med en konkurrenskraftig industri – men exakt vad den tillverkar är mindre betydelsefullt. Vilka produkter som efterfrågas ändras hela tiden och det handlar om att innovativt ta sig an de utmaningar och möjligheter som varje tid ger.

Ser positivt på massamarknadens framtid

Nu är det mjukpapper och kartong som efterfrågas mer än tidningspapper och då har Södra ställt om så att pappersmassan från Södras tre bruk i högre utsträckning går till kunder som producerar just detta.

Södra producerar också råvara till textilmassa vid bruket i Mörrum i Blekinge.

Om Södra har varit en stor och viktig spelare inom massaindustrin länge är Norra Skog en nyare sådan. De sammanslagna skogsägarföreningarna Norra Skogsägarna och Norrskog bildade under 2020 Norra Skog, sålde skogen som Norrskog ägt och köpte i stället in sig i Metsä Boards massafabrik i Husum i Västernorrlands län.

Pär Lärkeryd, VD för Norra Skog, ser positivt på

Foto: Privat

**Gulderan är inte över,
det finns andra produkter
vi kan göra.**

**Katrin Heinsoo,
marknadsanalytiker på
Skogsindustrierna**

massamarknadens framtid. Han tror att de stora massavedsvolymer från skogen kommer att gå till kartonger och till textilier och talar sig varm för just textilmassans möjligheter.

– Vi förbrukar mer textilier och många av dem är gjorda av polyester som i sin tur tillverkas av olja. Här tror jag att det kommer att hända mycket och att det blir stora volymer.

– Det ser ljust ut för skogsägaren, tillägger han.

Utvecklingen för grafiskt papper svårbedömd

Katrin Heinsoo som är marknadsanalytiker på branschorganisationen Skogsindustrierna är också positiv inför industrins möjligheter i framtiden, trots de många nedläggningarna inom pappersindustrin.

– Gulderan är inte över, det finns andra produkter vi kan göra, säger hon.

Katrin Heinsoo påpekar att en del av utvecklingen inte alltid märks eftersom den är en del av produkterna.

Som exempel nämner hon nya crème fraîche-förpackningar av papp i stället för plast. Skogsindustriföretag har också börjat tillverka kompositmaterial där cellulosafyll är en del av råvaran.

– Men det nya tar tid för att det ska bli bra och lönsamt, säger hon.

När det gäller den fortsatta utvecklingen för grafiskt papper är den svårbedömd. De senaste åren har det varit många nedläggningar men i början av året har priset på papper gått upp. När en strejk som handlade om de anställdas rättigheter bröt ut vid ett av UPMs bruk i Finland och varade i flera månader fick det effekter för det finns inga överskottsvolymer på marknaden.

– UPM är Europas största papperstillverkare och det påverkar marknaden när de har strejk, säger Katrin Heinsoo.

Nu är strejken över och förutom att den gjort ekonomin sämre för en del tidningar och tidskrifter som kanske upphör med sin pappersutgivning blir det förmodligen framöver mer balans på marknaden.

Nippe Hylander är som sagt lite mer tveksam till marknadsmassans långsiktiga framtid. Däremot tror han mycket på sågverksbranschens möjligheter att vinna marknadsandelar och ta fram nya material.

Han tycker att utvecklingen på trävarusidan redan sprungit om utvecklingen på massasidan och pekar bland annat på de fabriker för korslimmat trä som byggts i snabb takt under de senaste åren. Det finns också fler möjligheter att utveckla tekniken för att öka värdet på stocken.

Gynnar de nordiska skogsägarna

Sågade trävaror från barrträvaror har inte heller lika stor konkurrens från snabbväxande lövträd som barrmassan har från kortfibrig massa.

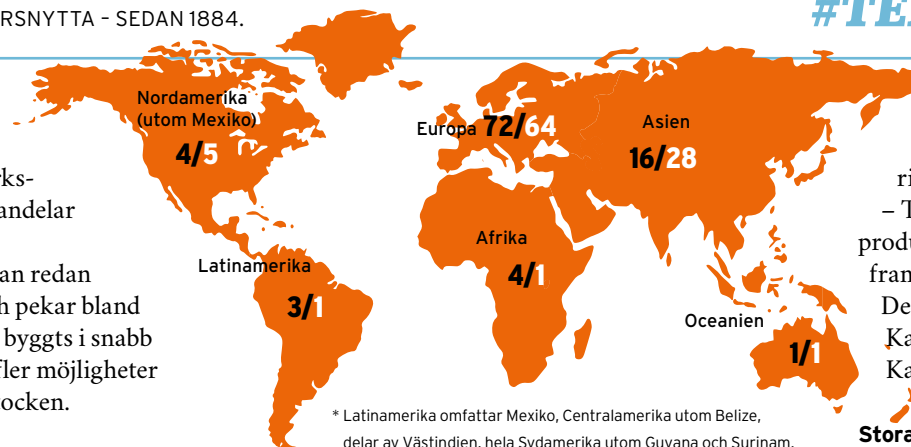
Sammantaget kommer detta att gynna de nordiska skogsägarna eftersom köparna av timmer får en bättre betalningsförmåga, menar Nippe Hylander.

Högre priser på virket står också på varje skogsägars önskelista. Enligt Skogsforsks index har nämligen lönsamheten inom skogsbruket minskat. Allt beror inte på granbarkborrarna, som skapar ett stort utbud på virkesmarknaden. Det handlar om en mer långsiktig utveckling.

En orsak är att produktiviteten i skogen har minskat och att kostnaderna för skogsskötseln har ökat samtidigt som virkespriserna inte stigit i samma utsträckning. Industrin har lyckats hålla nere priserna på massaved eftersom köparna är få och säljarna många. Dessutom har industrin alltid möjligheten att importera massaved och de senaste åren har också bland annat SCA och Södra köpt skogsfastigheter i Baltikum för att på så vis tillgodose råvarubehovet.

Att sågverkens produkter går mot en bättre framtid är förmodligen inte någon vild gissning. Mycket tyder på att det är just långlivade produkter som kommer att gynnas, både av konsumenter och av politik.

Skivindustrin finns inte längre kvar i Sverige i någon

Exportmarknader för svenskt papper och kartong 2020

92 procent av pappersproduktionen exporterades 2020. Exportandelen är 77 procent eller högre på alla kvaliteter förutom mjukpapper där en stor del går till den svenska marknaden.

● Svart siffra anger andel i procent per kontinent/Latinamerika*.

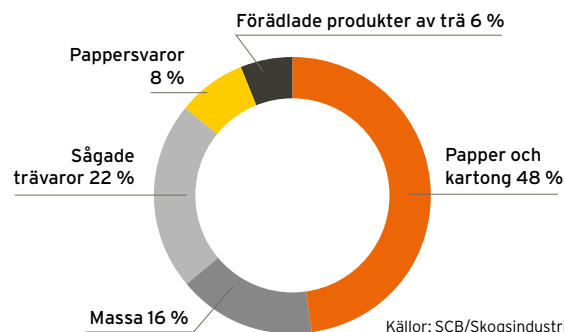
Exportmarknader för svensk marknadsmassa 2020

Ungefär 90 procent av marknadsmassan som tillverkas går på export.

○ Vit siffra anger andel i procent per kontinent/Latinamerika*.

Exportvärdet på svenska skogsindustriprodukter 2020

Exportvärdet på skogsindustriprodukter 2020 var 145 miljarder kronor.

Källor: SCB/Skogsindustrierna

större utsträckning men Paul Christensson håller det inte för otroligt att skivor som byggmaterial åter kan komma att produceras här.

– Tiderna ändras och det finns ett driv efter långlivade produkter. Ur ett rent skogsägarperspektiv tror jag att framtiden är ljus, säger han.

Det är förstås precis vad alla skogsägare hoppas på. Kanske har också Paul Christensson, Pär Lärkeryd och Katrin Heinsoo rätt: framtiden är ljus.

Stora Enso har sålt skogen

I Hallands inland har dock Stora Enso sålt skogen. Den som inte längre har ett pappersbruk i Hylte behöver inte heller ha ett rotstående lager i närheten.

Ryktet säger att skogen var hårt huggen, ändå var köpeskillingen 940 miljoner kronor för 5 200 hektar. Det motsvarar drygt 180 000 kronor per hektar.

Köpare var skogsfonden Silvestica Green Forest. Alla små fastighetsägare, som så gärna vill tro på skogens framtid, får genom prislappen ytterligare ett bevis för att det är lönsamt att äga skog.

– Skogsindustrin är trots allt som helhet en ganska stabil industri som ger en viss avkastning för skogsägarna. Men den stora värdestegringen är på själva skogsfastigheten och dessa pengar får man inte ut förrän man säljer, säger Nippe Hylander.

Birgitta Sennerdal

010-184 40 91 red@atl.nu

➔ Utvecklingen på den nordiska massamarknaden

Foto: Patrik Leonardsson

Du är väl prenumerant?

Om du prenumererar på papperstidningen har du gratis tillgång till hela vårt digitala utbud.

Tidning + ATL digital kostar 249 kronor/månad.

Gå in på www.atl.nu/prenumerera och beställ i dag!